

Προπτυχιακή Εργασία

Γιαννούλη Μαρία- Ελένη

Η Αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 αποτέλεσε ενδεχομένως ένα από τα κορυφαία γεγονότα στην πολιτική ζωή της Χώρας στο κατώφλι του 21ου αιώνα. Ο λόγος έγκειται αφενός στο ότι η εν λόγω αναθεώρηση έλαβε χώρα σε ένα κλίμα συναινετικό, αφετέρου δε στο εύρος των αναθεωρητέων διατάξεων. Πρέπει μάλιστα να σημειώσουμε πως ήταν η πρώτη φορά που ακολουθήθηκαν και οι τυπικές διαδικασίες.

Η συγκεκριμένη εργασία έχει στόχο της να καταδείξει τη σημασία και την αξία αυτής της αναθεώρησης. Μετά την παράθεση κάποιων εισαγωγικών στοιχείων για την έννοια του Συντάγματος εν γένει, θα ανατρέξουμε στη συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, από την εποχή του Ρήγα μέχρι και την αναθεώρηση του 1986. Ωστόσο το μεγαλύτερο τμήμα θα αναλωθεί στην τελευταία αναθεώρηση με λεπτομερή ανάλυση των άρθρων που αναθεωρήθηκαν κατά τη διάρκεια των εργασιών της, ενώ θα ακολουθήσει και σχολιασμός. Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 2001 θα λέγαμε γενικά πως συνοδεύτηκε τόσο από πλευράς του πολιτικού κόσμου όσο και από την πλευρά των απλών ανθρώπων από ελπίδες και προσδοκίες για την επέλευση ρηξικέλευθων αλλαγών, οι οποίες όχι μόνο θα μετέβαλλαν το πολιτικό σκηνικό αλλά πλέον ριζικά την ελληνική πραγματικότητα.

€

II. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

Η Συνταγματική Αναθεώρηση αποτελεί εκδήλωση της αναθεωρητικής λειτουργίας και σημαίνει τη μεταβολή του Συντάγματος ενός κράτους, που πραγματοποιείται από τα αρμόδια κατά το Δίκαιο –συνήθως το Σύνταγμα- και σύμφωνα με την καθοριζόμενη σ' αυτό διαδικασία. Ειδικότερα: τα Συντάγματα απορρέουν από τη συντακτική εξουσία. Σ' αυτό το σημείο θα ήταν ίσως σκόπιμο να αναφερθούμε σύντομα σ' αυτή. Η συντακτική εξουσία διακρίνεται στην συντακτική εξουσία εν στενή έννοια ή πρωτογενή και την παράγωγη ή αναθεωρητική λειτουργία. Η πρωτογενής εμφανίζεται όταν ορισμένο κράτος πρόκειται για πρώτη φορά ν' αποκτήσει Σύνταγμα ή όταν το υφιστάμενο καταλύθηκε. Αντίθετα η αναθεωρητική λειτουργία προϋποθέτει πάντοτε την ύπαρξη Συντάγματος. Αποτελεί θεσμό του Δημοσίου Δικαίου του οικείου κράτους και ασκείται σύμφωνα με τις συνταγματικές διατάξεις που καθορίζουν τους όρους και τη διαδικασία μεταβολής του Συντάγματος. Πρόκειται ουσιαστικά για μια συντεταγμένη εξουσία σε αντίθεση με την πρωτογενή που παραμένει νομικά απεριόριστη. Μάλιστα όταν ένα Σύνταγμα είναι «ήπιο» τότε αρμόδια για

την αναθεώρηση είναι τα όργανα της νομοθετικής λειτουργίας, ενώ όταν ένα Σύνταγμα είναι «αυστηρό», η μεταβολή του πραγματοποιείται κατά διαδικασία διάφορη, πιο πολύπλοκη και δυσχερή από αυτή που ακολουθείται για τη μεταβολή των κοινών νόμων. ¹ Η σύγχρονη πραγματικότητα γνωρίζει διάφορα συστήματα αναθεώρησης. Έχοντας υπόψη ότι τα «ήπια» Συντάγματα αποτελούν την εξαίρεση, τα γενικά χαρακτηριστικά των διαφόρων συστημάτων αναθεώρησης με βάση ακριβώς την αυστηρότητα των Συνταγμάτων είναι : α) ο διάφορος τρόπος διεξαγωγής της αναθεώρησης από την άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας β) ο περιορισμένος χαρακτήρας της αναθεώρησης, προκειμένου να προστατεύεται η συνέχεια μιας συνταγματικής υπερνομιμότητας και γ) η αντιμετώπιση της αναθεώρησης σαν ασφαλιστικής δικλείδας κατά των επαναστάσεων. Αξίζει ακόμη να σημειώσουμε πως τα περισσότερα συστήματα αναθεώρησης δεν αναγνωρίζουν στον αρχηγό του κράτους δυνατότητα σύμπραξης στην αναθεωρητική διαδικασία έστω και αν αυτός αναγνωρίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα ως παράγοντας της νομοθετικής λειτουργίας. Μεγάλη είναι ακόμη και η ποικιλία μορφών που υπάρχει ως προς την καθαυτό διαδικασία αναθεώρησης. Επαναλαμβανόμενες ψηφοφορίες, ειδικές και αυξημένες πλειοψηφίες αποτελούν τα συνηθέστερα μέσα.

Ως προς την έκταση των αναθεώρησης, τα περισσότερα Συντάγματα καθορίζουν τα ίδια ποιες διατάξεις θα αποτελέσουν αντικείμενο αναθεώρησης. Ανάλογα με τον αριθμό τους και την ελευθερία που παρέχεται στο αρμόδιο όργανο, η αναθεωρητική αρμοδιότητα διακρίνεται σε περιορισμένη και απεριόριστη. Ως προς την πρώτη είναι μάλιστα οι περιορισμοί δύο ειδών : είτε χρονικοί είτε ουσιαστικοί είτε χρονικοί και ουσιαστικοί μαζί. Έτσι λ.χ μπορεί να απαγορεύεται κάθε αναθεώρηση του Συντάγματος πριν από την πάροδο ορισμένου διαστήματος από την ψήφισή του καθώς επίσης να προβλέπεται ότι δεν επιδέχονται αναθεώρηση ορισμένες από τις διατάξεις του. Συνηθισμένη είναι η απαγόρευση αναθεώρησης των λεγόμενων θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος. Ποιες είναι αυτές δεν προσδιορίζεται από το Σύνταγμα, επικρατεί όμως στην άποψη ότι τέτοιες είναι εκείνες που αναφέρονται στη μορφή του πολιτεύματος, οι περί λαϊκής κυριαρχίας και καθολικής και άμεσης ψηφοφορίας, εκείνες που καθιερώνουν την υπεροχή του Συντάγματος απέναντι όσες θεσπίζουν τη διάκριση των εξουσιών, εκείνες που απαγορεύουν την αναθεώρηση των θεμελιωδών διατάξεων, εκείνες που καθιερώνουν το αντιπροσωπευτικό σύστημα ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος, όσες αφορούν τα προσόντα των εκλόγιμων βουλευτών, στην αυτονομία της Βουλής, στην εξάρτηση της

1 Βλ. Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα, τόμος 8, σελ. 237-238.

κυβέρνησης από την εμπιστοσύνη της Βουλής, στην ευθύνη των υπουργών, στη δυνατότητα διάλυσης της Βουλής, στην ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσία, στην κατοχύρωση των ατομικών ελευθεριών, στην ανανέωση της Βουλής ανά τακτά χρονικά διαστήματα, στη σύγκληση αυτής κάθε χρόνο σε τακτική σύνοδο, στην αρμοδιότητα της λαϊκής αντιπροσωπείας για την ψήφιση των νόμων και του προϋπολογισμού, καθώς και επίσης και για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο. Γενικότερα, ως θεμελιώδεις διατάξεις μπορεί να θεωρηθούν εκείνες που αντικατοπτρίζουν τις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος. Όσον αφορά στην πρωτοβουλία αναθεώρησης, θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτή ανήκει σε γενικές γραμμές είτε στην κυβέρνηση είτε στη Βουλή είτε στο εκλογικό σώμα. Τέλος, μπορεί να προβλέπεται και κάποιος αυτόματος μηχανισμός για το χρονικό προσδιορισμό της αναθεώρησης (π.χ το Σύνταγμα της Πορτογαλίας του 1933 πρόβλεπε μια αναθεώρηση κάθε δεκαετία).

€

III. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Προκειμένου να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα της πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε στη χώρα μας αλλά και των παραγόντων και προϋποθέσεων που συνέβαλαν στη

διαμόρφωση του ισχύοντος Συντάγματος, καθίσταται σαφές πως θα πρέπει να αναφερθούμε στα Συντάγματα που κατά καιρούς έχουν ισχύσει.

Μια πρώτη εμφάνιση της έννοιας του Συντάγματος στην Ελλάδα έχουμε με ένα σχέδιο συντάγματος του Ρήγα Φεραίου υπό τον τίτλο «Ρήγα του φιλοπάτριδος, Νέα πολιτική των κατοίκων της Ρούμελης, της Μ.Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομογδανίας, υπέρ των νόμων, ελευθερίας, ισότης, αδελφότης και της πατρίδος»¹, το οποίο κυκλοφόρησε το 1797. Αυτό το μεγαλόπνοο κείμενο («συνταγματικό σχέδιασμα») άσκησε σημαντική επίδραση στην πολιτική ιδεολογία των επαναστατημένων Ελλήνων, αφυπνίζοντας και διαπλάθοντας συνειδήσεις. Η πολιτεία του Ρήγα θεμελιώνεται στη Λαϊκή Κυριαρχία, στην Αυτοκρατορία του Λαού. Τον δημοκρατικό χαρακτήρα της πολιτειακής οργάνωσης που σχεδίαζε, επιβεβαιώνει η αρχή της πολιτικής ισότητας που επιβάλλει ίση συμμετοχή όλων των πολιτών στην άσκηση της νομοθετικής λειτουργίας και στην εκλογή των αντιπροσώπων του Έθνους και ίσο δικαίωμα του εκλέγεσθαι. Ωστόσο το Σύνταγμα αυτό, αν και βασισμένο στις αρχές του Γαλλικού Συντάγματος του 1789 και παρόλο που διακήρυττε ιδιαίτερος πρωτοποριακά για τα δεδομένα της εποχής του τα «δικαιώματα του ανθρώπου», ποτέ δεν εφαρμόστηκε.

Ακολουθεί το Επτανησιακό του 1800 που προέβλεπε ολιγαρχικό-αριστοκρατικό πολιτειακό σχήμα.² Όσον αφορά τα πρώτα «τοπικά πολιτεύματα» έχουμε :

(1) τον οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας (27.12.1821)

(2) τον οργανισμό της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος (9.11.1821)

(3) την Νομική Διάταξη της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος

Πρόκειται για «συνταγματικά» κείμενα 3 που ρυθμίζουν την οργάνωση της εξουσίας σ'ορισμένα μόνο τμήματα της Ελλάδας του 1821, τα οποία ψηφίστηκαν από τοπικού χαρακτήρα συνελεύσεις. Έχουν προσωρινό χαρακτήρα καθώς οι ρυθμίσεις τους προορίζονταν να ισχύσουν μέχρι να συγκροτηθεί η Ελληνική Πολιτεία και προέβλεπαν την ίδρυση «αντιπροσωπευτικών» σωμάτων για την διακυβέρνηση των περιοχών (Δυτική Στερεά, Ανατολική Στερεά, Πελοπόννησος) χωρίς όμως να διευκρινίζεται ούτε ο τρόπος ανάδειξης ούτε το εύρος του εκλογικού σώματος.

Τα Συντάγματα της Επανάστασης, όπως και το Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832 και το Σύνταγμα του 1834 είναι πιο προηγμένα λόγω του δημοκρατικού τους χαρακτήρα σε σχέση με τα αντίστοιχα Συντάγματα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών που θέσπιζαν πολιτεύματα μοναρχικά ή ολιγαρχικά.⁴ Σ'αυτά είναι πρόδηλη η ανάγκη των Ελλήνων για ένα κράτος ελεύθερο, ενιαίο διοικητικά και οργανωμένο, όπου θα επικρατεί ο νόμος και η τάξη. Κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν το αιρετό του ανώτατου εκτελεστικού οργάνου, συλλογικού κατά το Σύνταγμα της Επιδάουρου και του Άστρους και

1 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδος 1821-1941, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 1-2.

2 Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδοση, Αθήνα 2001, σελ 134.

3 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδος 1821-1941, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 7.

4 Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδοση, Αθήνα 2001, σελ 135.

και μονοπρόσωπου κατά το Σύνταγμα της Τροιζήνας. Αξίζει να σημειωθεί πως σε κανένα από αυτά δεν υπάρχει πρόβλεψη για δυνατότητα αναθεώρησης των διατάξεων τους. Πιο συγκεκριμένα :

Το Σύνταγμα της Επιδάουρου (Α' Εθνοσυνέλευση) καθιέρωνε τη δημοκρατική αρχή. 5 Τα ειδικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του α) η εφαρμογή της διάκρισης των λειτουργιών β) το αντιπροσωπευτικό σύστημα με μία Βουλή που θα λειτουργούσε διαρκώς («Βουλευτικό») γ) η συλλογική μορφή του κρατικού οργάνου που ήταν επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας δ) το ενιαίο της θητείας όσο του Βουλευτικού όσο και του Εκτελεστικού σώματος.

Το Σύνταγμα του Άστρους (Β' Εθνοσυνέλευση) αναθεώρησε ουσιαστικά το Σύνταγμα της Επιδάουρου, διατηρώντας όμως το πολιτειακό του πλαίσιο. Αρτιότερο από το προηγούμενο, ενίσχυε τη θέση του Βουλευτικού έναντι του Εκτελεστικού και βελτίωνε την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων: απαγόρευε ρητά τη δουλεία, έναν θεσμό που αναγνωριζόταν από πολλά κράτη της Ευρώπης και της Αμερικής. Καθιέρωνε την ελευθερία του τύπου, το δικαίωμα του αναφέρεσθαι, το δικαίωμα του να κρίνεται καθέννας από τον «νόμιμο» δικαστή κ.τ.λ. 6

Το Σύνταγμα όμως της Τροιζήνας ή αλλιώς το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» (Γ' Εθνοσυνέλευση), το οποίο ψηφίστηκε την 1η Μαΐου του 1867, 7 8 υπήρξε το πληρέστερο όλων των Συνταγμάτων της Επαναστατικής περιόδου. Αποκλείεται κάθε αναγωγή σε θεϊκές,

μεταφυσικές δυνάμεις για τη νομιμοποίηση-δικαιολόγηση της πολιτικής εξουσίας. Παράλληλα το αντιπροσωπευτικό σύστημα με την εκλογή-νομιμοποίηση των βουλευτών-εκπροσώπων του εκλογικού σώματος έρχεται σε ριζική αντίθεση τόσο με τις μοναρχικές μορφές διακυβέρνησης όσο και με τις αυταρχικές και τυραννικές μορφές εξουσίας. Τα νομιμοποιητικά θεμέλια του συνταγματικού κράτους που σχεδίαζαν οι Έλληνες με το Σύνταγμα της Τροιζήνας βρίσκονται στο πλέγμα των διατάξεων που θέσπιζαν την λαϊκή κυριαρχία και την ίση προστασία της ζωής, της ιδιοκτησίας και της ασφάλειας για όλους όσους κατοικούν στην ελληνική επικράτεια. 9

Το 1832, το λεγόμενο Ηγεμονικό Σύνταγμα καθιέρωσε το μοναρχικό θεσμό και ανέθεσε στον Ηγεμόνα την εκλογή και αλλαγή κατά τη βούλησή του των Υπουργών-γραμματέων. 10

11

Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843 οδήγησε στη θέσπιση του Συντάγματος του 1844. 12 13 14

Η μεταβατική περίοδος 1862-1864, έχει μεγάλο ενδιαφέρον και σημασία για την κατανόηση της συνταγματικής εξέλιξης που συντελέστηκε στην Ελλάδα από την εκθρόνιση της πρώτης δυναστείας

5 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 10.

6 ο.π. σελ. 13-14.

7 Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδοση, Αθήνα 2001, σελ. 138.

8 Βλ. Κωνσταντίνος Ζώη, Λασιθιωτάκη Γεωργίου, Γιαννόπουλου Παναγιώτη, Η Ιστορική Εξέλιξη των Διατάξεων του Συντάγματος (1822-2001), εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2003, σελ. 21.

9 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 16.

10 Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 76.

11 Όπως παρατηρεί ο Αρ. Μάνεσης « μαρτυρεί υπέρ της απεγνωσμένης προσπάθειας της Ε' Εθνοσυνελεύσεως να συνδυάσει κατά το δυνατόν-έχουσα ως πρότυπον τον Γαλλικόν Συνταγματικόν Χάρτην του 1830 και το Βελγικόν Σύνταγμα του 1831-το υπό των ξένων δυνάμεων επιβληθέν μοναρχικόν πολίτευμα με τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές αρχές που είχαν καθιερώσει τα Συντάγματα της εθνεγερσίας».

12 Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 77.

13 Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδοση, Αθήνα 2001, σελ. 141.

14 Βλ. Κωνσταντίνος Ζώη, Λασιθιωτάκη Γεωργίου, Γιαννόπουλου Παναγιώτη, Η Ιστορική Εξέλιξη των Διατάξεων του Συντάγματος (1822-2001), εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2003, σελ. 21. μέχρι και την εκθρόνιση της δεύτερης και τη δημιουργία του Συντάγματος του 1864, το οποίο ξεπέρασε τα χρονικά όρια της εποχής του εφόσον υπήρξε το μακροβιότερο Σύνταγμα της εποχής του. Αυτό ίσχυσε με ορισμένα διαλείμματα ως το 1967, αναβίωσε για λίγους μήνες το 1974-75(ως Σύνταγμα 1864/1911/1952) και ορισμένες διατάξεις του με την ίδια σχεδόν διατύπωση επιβιώνουν στο ισχύον Σύνταγμα του 1975/1986/2001.15

Αναθεωρήθηκε μάλιστα το 1911, χωρίς να τηρηθεί η διάταξη του αρ.107.

Το Σύνταγμα του 1927, περισσότερο μετριοπαθές, δεν διακρινόταν για την πρωτοτυπία του. 16

Εγκαθίδρυσε το πολίτευμα της Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας και καθιέρωνε ρητά τη δημοκρατική αρχή: «Το Ελληνικόν Κράτος είναι Δημοκρατία». Καθιέρωνε το θεσμό του αιρετού αρχηγού του κράτους όπως επίσης και το σύστημα των 2 νομοθετικών σωμάτων, ενώ θεσπίζεται για πρώτη φορά στη Συνταγματική μας Ιστορία το κοινοβουλευτικό σύστημα. 17 Καθιερώνεται ακόμη και ο θεσμός της νομοθετικής εξουσιοδότησης. Τα νομοθετικά δηλαδή διατάγματα εκδίδονται μετά από ειδική εξουσιοδότηση των Βουλών και για τον χρόνο διακοπής των εργασιών τους και μετά από σύμφωνη γνώμη επιτροπών αποτελούμενων από γερουσιαστές και βουλευτές. Τέλος το εν λόγω Σύνταγμα περιελάμβανε για πρώτη φορά αποφάσεις κοινωνικών δικαιωμάτων. 18 19 Ακολούθησε το Σύνταγμα του 1952, το οποίο εφαρμόστηκε με ψήφισμα της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής. Αυτό αποτελεί κατά βάση αναθεώρηση μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος 1864/1911 και κατοχυρώνει το εξελιγμένο κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης. 20 Γενικώς όμως θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το Σύνταγμα αυτό αποτέλεσε οπισθοδρόμηση για την Ελλάδα, τη στιγμή που στη μεταπολεμική Ευρώπη συντάσσονταν Συντάγματα προσαρμοσμένα στις νέες συνθήκες. Ο λόγος γι' αυτό το συντηρητικό του χαρακτήρα έγκειται στο ότι ψηφίστηκε σε μια περίοδο ιδιαίτερων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα μας τον Ιούλιο του 1974, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας υπό την ηγεσία του Κωνσταντίνου Καραμανλή έθεσε ως πρώτο στόχο την εδραίωση της Δημοκρατίας και την εξάλειψη των τραυματικών εμπειριών του εμφυλίου, και επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1952, εκτός από τις διατάξεις που αφορούν στο βασιλέα. Με τις πρώτες ελεύθερες βουλευτικές εκλογές που έγιναν στις 17 Νοεμβρίου 1974 αναδείχθηκε «εθνική αντιπροσωπεία», ενώ στις 8 Δεκεμβρίου 1974 διεξήχθη αδιάβλητο δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος. Το εκλογικό σώμα με ποσοστό 69,18% εξέφρασε την αντίθεσή του στο θεσμό της βασιλευομένης δημοκρατίας, με αποτέλεσμα να κλείσει το πολιτειακό ζήτημα στην Ελλάδα. Το Σύνταγμα του 1975 βασίστηκε στα Συντάγματα τόσο του 1927 όσο και του 1952, καθώς επίσης και στην πρόταση αναθεώρησης του 1963. Αρκετές διατάξεις του έχουν και αυτές τη βάση τους στα Συντάγματα της Γαλλίας του 1958 και της Δυτικής Γερμανίας του 1949. Μάλιστα το σύνταγμα αυτό περιέχει έναν ευρύ κατάλογο ατομικών και ατομικών δικαιωμάτων, προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις των καιρών. Εισάγει το πολίτευμα της Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, όπου όμως ο αρχηγός του κράτους διατηρεί την αρμοδιότητα να παρεμβαίνει στην πολιτική ζωή του τόπου. Το κράτος δικαίου προστατεύεται αποτελεσματικά, ενώ προβλέπεται και η συμμετοχή της χώρας σε διεθνείς οργανισμούς και εμμέσως στην τότε ΕΟΚ. Πρέπει να παρατηρήσουμε εδώ πως παρά τις έντονες αντιδράσεις που προκλήθηκαν από το αρχικό σχέδιο συντάγματος το τελικό κείμενο συγκέντρωσε την αποδοχή και συναίνεση των μεγάλων πολιτικών δυνάμεων της χώρας.

15 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Πολιτική και Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας 1821-1941, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 75.

16 ο.π. σελ 191-192.

17 ο.π. σελ 193.

18 Βλ. Χρυσόγονος Κώστας. Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 94

19 ΣΤΕ 13/1945,Ολ..

20 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Ιστορία των Πολιτικών και Συνταγματικών Θεσμών, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 142.

Στις 9 Μαρτίου του 1985 το ΠΑ.ΣΟ.Κ, το οποίο είχε σχηματίσει κυβέρνηση στις 21 Οκτωβρίου του 1981 υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου, υποβάλλει πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος και προτείνει ως υποψήφιο Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον Χ. Σαρτζετάκη. 21 Η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή από τη Βουλή, όπως απαιτεί το Σύνταγμα με πλειοψηφία των 3/5 του όλου αριθμού των μελών σε 2 ψηφοφορίες που απέχουν μεταξύ τους τουλάχιστον ένα μήνα. 22 Συγκεκριμένα υπέρ της πρότασης αναθεώρησης ψήφισαν 182 βουλευτές στις 6 Απριλίου και στις 7 Μαΐου 1985. 23 Έτσι έντεκα άρθρα αναθεωρήθηκαν, σύμφωνα πάντα με το αρ.110 που ορίζει ότι οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευομένης Δημοκρατίας καθώς και μερικές άλλες, ενώ ταυτόχρονα ψηφίστηκε η μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στην δημοτική 24 (Β΄ Ψήφισμα 6/14.3.1986).

Συγκεκριμένα αναθεωρήθηκαν τα εξής άρθρα :

32, παρ. 1, εδ. α και παρ. 4, εδ. α και β (Εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας με ψηφοφορία ονομαστική αντί μυστικής).

35, παρ. 1,2, στο οποίο προστέθηκε και παρ. 3 (περιορισμός των πράξεων του Προέδρου που δε χρήζουν προσυπογραφής).

37, παρ. 2,3 και 4, στο οποίο προστέθηκε και ερμηνευτική δήλωση (τυποποίηση της διαδικασίας διορισμού του Πρωθυπουργού και της κυβέρνησης).

38, παρ. 1,2, στο οποίο προστέθηκε και ερμηνευτική δήλωση (αντικατάσταση της παύσης της κυβέρνησης με απαλλαγή από τα καθήκοντά της, αναπλήρωση πρωθυπουργού).

41, παρ. 1,2,4, στο οποίο προστέθηκε και ερμηνευτική δήλωση (διάλυση της Βουλής).

42, παρ. 1,2 (κατάργηση της αρμοδιότητας του Προέδρου να κυρώνει νόμους και επαναπροσδιορισμός της αντίστοιχης αρμοδιότητας του να υπογράφει και να δημοσιεύει νόμους).

44, παρ. 2,3 (δημοψήφισμα:από προεδρικό→κυβερνητικό, διαγγέλματα: πρόβλεψη προσυπογραφής Πρωθυπουργού).

47, παρ. 3 (παροχή αμνηστίας από τη Βουλή).

48, παρ. 1,2,3,4 και 5, στο οποίο προστέθηκαν οι παρ. 6,7 (κήρυξη της χώρας σε πολιορκία).

Επίσης καταργήθηκαν τα εξής άρθρα :

39 (Συμβούλιο της Δημοκρατίας).

42, παρ. 2 (οργανωτικά διατάγματα).

Τέλος, στόχος της αναθεωρητικής διαδικασίας του 1985-1986 ήταν ο περιορισμός των προεδρικών αρμοδιοτήτων, παρά το γεγονός πως οι «αυξημένες» αρμοδιότητες του Π.τ.Δ. υπήρχαν μόνο ως δυνατότητες, εφόσον ποτέ μέχρι τότε δεν είχαν ασκηθεί. Ο στόχος αυτός όντως επετεύχθη και μάλιστα σε σημαντικό βαθμό οι αρμοδιότητες του Π.τ.Δ. περιορίστηκαν. Παρά την πολιτική και συνταγματική ένταση της περιόδου εκείνης, το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986,

21 Βλ. Αναστασιάδης Γιώργος, Ιστορία των Πολιτικών Θεσμών, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1993, σελ 147.

22 Βλ. Σ. Αρ.110, παρ 2.

23 Βλ. Χρυσόγονος Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 2003, σελ. 97.

24 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 354.

που εισήγαγε ένα αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης, έγινε απολύτως αποδεκτό από όλες τις πολιτικές δυνάμεις.

€

IV. ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΟΥ 2001

Το Γενάρη του 1993 ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ως Πρωθυπουργός, ήταν αυτός που πρωτοεξήγγειλε την ιδέα μιας σαρωτικής αναθεώρησης, την οποία έκτοτε υπερασπίστηκε με συνέπεια και ο Ανδρ. Παπανδρέου. Ο τελευταίος κίνησε μάλιστα την αναθεωρητική διαδικασία με το πρωτοχρονιάτικο μήνυμά του το 1995. Οι συνθήκες ήταν πρόσφορες, μιας και από το 1974 η κατάσταση είχε αλλάξει και οι εξωκοινοβουλευτικοί παράγοντες που θα μπορούσαν να ανακόψουν το μεταρρυθμιστικό έργο μιας κυβέρνησης έχουν πια εξαφανιστεί.

Ωστόσο από την εξαγγελία μέχρι και την πραγματοποίηση της αναθεώρησης μεσολάβησαν έξι χρόνια αφού μεσολάβησαν εξελίξεις που επηρέασαν την πολιτική ζωή του τόπου (ασθένεια και θάνατος το 1996 του Ανδρ. Παπανδρέου, ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Κώστα Σημίτη και ανάληψη της ηγεσίας της Νέας Δημοκρατίας από τον Κώστα Καραμανλή). Έτσι ενώ οι διαδικασίες της αναθεώρησης ξεκίνησαν λίγους μόνο μήνες μετά την εξαγγελία του τότε Πρωθυπουργού και με την ταυτόχρονη σύσταση επιτροπής, διακόπηκαν λόγω της πρόωρης διάλυσης της Βουλής και των εκλογών του Σεπτεμβρίου 1996. Η Βουλή που προέκυψε από αυτές τις εκλογές ήταν αυτή που ολοκλήρωσε στις 6 Απριλίου 1 την αναθεωρητική διαδικασία, της οποίας αποτέλεσμα ήταν η αναθεώρηση 115 διατάξεων. Από αυτές οι 108 συγκέντρωσαν στην προαναθεωρητική Βουλή περισσότερες από 180 ψήφους.² Οι υπόλοιπες διατάξεις ψηφίστηκαν προαναθεωρητικά με πλειοψηφία μικρότερη των 180 και γι αυτό το λόγο έπρεπε στην αναθεωρητική Βουλή πια να συγκεντρώσουν αυξημένο αριθμό ψήφων.

Η αναθεωρητική επιτροπή που συγκροτήθηκε με την υπ' αριθμό 2676/1987/30.5.2000 απόφαση του Προέδρου της Βουλής ξεκίνησε τις εργασίες της τον Αύγουστο του 2001 και τις ολοκλήρωσε το Νοέμβριο του ίδιου έτους.³ Την εν λόγω επιτροπή συγκρότησαν 41 μέλη. Μετά από σχετική πρόταση του Προέδρου της Βουλής, εξέλεξε Διακομματικό Προεδρείο ενώ επίσης απεδέχθη την κοινή πρόταση του Προεδρείου της και των εισηγητών

των κομμάτων για διεξαγωγή της συζήτησης σε επτά ενότητες (Α' Ενότητα: Ατομικά Δικαιώματα, Β' Ενότητα: Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή και Διεθνής έννομη τάξη, Γ' Ενότητα: Π.τ.Δ και Κυβέρνηση, Δ' Ενότητα: Εκλογικό σώμα και status βουλευτών, Ε' Ενότητα: Οργάνωση και λειτουργία της Βουλής, ΣΤ' Ενότητα: Οργάνωση και λειτουργία της δικαιοσύνης, Ζ' Ενότητα: Δ. Διοίκηση, Τοπική Αυτοδιοίκηση και Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές).

Οι ψηφοφορίες έλαβαν χώρα σε δύο συνεδριάσεις στις 18 και 19 Οκτωβρίου. Η Επιτροπή αφού άκουσε τους Γενικούς Εισηγητές καθώς και τους υπόλοιπους αγορητές, αποδέχθηκε κατά πλειοψηφία στις 23 Οκτωβρίου το προσαρτώμενο στην έκθεση σχέδιο, το οποίο υπεβλήθη στην ολομέλεια της Βουλής για συζήτηση και ψήφιση, σύμφωνα με το αρ. 110 Σ. Την Τετάρτη, 17 Ιανουαρίου 2001, άρχισε η τελική φάση της αναθεώρησης με τη συζήτηση ενώπιον της Ολομέλειας της Βουλής των υπό αναθεώρηση διατάξεων, όπως διαμορφώθηκαν μετά την επεξεργασία, στην οποία υποβλήθηκαν από τις αρμόδιες επιτροπές της προαναθεωρητικής και αναθεωρητικής Βουλής.³ Η Ολομέλεια θα συνεδρίαζε με αντικείμενο την αναθεώρηση δύο φορές την

1 Βλ. Σωτηρέλης Γιώργος, Θανάσης Ξηρός, Η Αναθεώρηση του Συντάγματος (1993-2000), εκδ. Αντ.Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σελ. 36.

2 Βλ. Δημητρόπουλος Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τόμος Α', Θ' έκδοση, Αθήνα 2001, σελ. 169.

3 Βλ. Σωτηρέλης Γιώργος, Ξηρός Θανάσης, Η Αναθεώρηση του Συντάγματος (1993-2000), εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σελ. 287.

εβδομάδα. Εισηγητής της πλειοψηφίας υπήρξε ο Ευάγγελος Βενιζέλος, της Ν.Δημοκρατίας ο Ιωάννης Βαρβιτσιώτης, του Κ.Κ.Ε ο Αντώνης Σκυλάκος και του Συνασπισμού ο Φώτης Κουβέλης. Οι συζητήσεις ολοκληρώθηκαν στα τέλη Μαρτίου και η ψήφιση έλαβε χώρα στις 6 Απριλίου 2001. 4 Στις 17 του ίδιου μήνα δημοσιεύτηκε το Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως 5 και τυπικά ισχύει έκτοτε. Αξίζει τέλος να σημειωθεί πως οι διατάξεις ψηφίστηκαν μόνο στη δημοτική.

4 Βλ. Μαυριάς Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, 3η Έκδοση, εκδ. Σάκκουλα 2004, σελ. 316.
5 Φ.Ε.Κ. 84 Α'/ 17 Απριλίου 2001.

V. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1Η : ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

i. Άρθρο 4-ερμηνευτική δήλωση:

Με την αναθεώρηση προστίθεται ερμηνευτική δήλωση, η οποία αναφέρεται στην παράγραφο 6. Αυτή η ερμηνευτική δήλωση κατοχυρώνει συνταγματικά με πλάγιο μάλιστα τρόπο την εναλλακτική θητεία για τους αντιρρησίες συνείδησης που ίσχυε ήδη (ν.25.10/97, αρ. 18 και 19).1 Πρόκειται για την υποχρεωτική προσφορά άλλων υπηρεσιών εντός ή εκτός της δομής των Ενόπλων Δυνάμεων («κοινωνική θητεία») για όσους έχουν τεκμηριωμένη αντίρρηση συνείδησης. 2 Η προσθήκη ερμηνευτικής δήλωσης εδώ, διασφαλίζει τη συνταγματικότητα του νόμου αυτού. Ωστόσο διατυπώθηκαν ποικίλες αντιδράσεις τόσο ως προς τη σκοπιμότητα της κοινωνικής θητείας όσο και ως προς τη δυνατότητα εξακρίβωσης των λόγων αντίρρησης συνείδησης. 3

ii. Άρθρο 5, § 4,5:

Με την αναθεώρηση τροποποιείται η παράγραφος 4 του αρ.5 ενώ ταυτόχρονα εισάγεται η νέα παράγραφος 5.Με την αναθεωρημένη μορφή της παρ. 4 προστατεύεται η ελευθερία της μετακίνησης και εγκατάστασης αλλά και το δικαίωμα της αποδημίας ενώ ταυτόχρονα 4 απαγορεύονται πλήρως τα ατομικά διοικητικά μέτρα που εμποδίζουν την ελεύθερη κίνηση στη χώρα σε οποιονδήποτε Έλληνα. Απαγορεύονται δηλαδή μέτρα όπως η εκτόπιση. Αυτού του είδους τα μέτρα μπορούν να επιβληθούν μόνο με απόφαση ποινικού δικαστηρίου και ως παρεπόμενη ποινή, με αποτέλεσμα να μην πρόκειται πλέον για διοικητικά μέτρα. 5 Η παράγραφος 5 αντιμετωπίζει προβλήματα της εποχής μας που σχετίζονται με τη γενετική ταυτότητα του ανθρώπου, το δικαίωμα στην υγεία και τους βιοϊατρικούς περιορισμούς (κλωνοποίηση κ.λ.π). Η διάταξη αυτή του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 5, συνιστά εξειδίκευση των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 που προστατεύουν την αξία του ανθρώπου και το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Ειδικά το δικαίωμα στην προστασία της υγείας, είναι η αμυντική όψη του κοινωνικού δικαιώματος του άρθρου 21 παρ. 3, σύμφωνα με το οποίο το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών παρέχοντας τις αναγκαίες υπηρεσίες. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 5, επιβάλλει στο νόμο να ρυθμίσει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων. Τα ζητήματα αυτά πάντως, έχουν ήδη αντιμετωπισθεί νομοθετικά με το νόμο 2619/1998 με τον οποίο κυρώθηκε η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και της Αξιοπρέπειας του Ανθρώπου από τις Εφαρμογές της Βιολογίας και της Ιατρικής.6

1 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 45.

2 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδική έκδοση, Αθήνα 2001.

3 Βλ. Πρακτικά Βουλής-Ολομέλεια, Συνεδρίαση ΣΤ', 24 Ιανουαρίου 2001(πρωί), σελ. 4074.

4 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 48.

5 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. Έκδοση, Αθήνα 2001.

6 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 49.

iii. Άρθρο 5Α

Με το νέο άρθρο 5Α εισάγονται δύο νέα δικαιώματα. Πρώτον, εισάγεται ρητά το δικαίωμα

του πολίτη στην πληροφόρηση και στην κοινωνία της πληροφορίας (δηλαδή στην τεχνολογική βάση πάνω στην οποία είναι οργανωμένη η νέα οικονομία και η ψηφιακή εποχή). Πρόκειται για το συνταγματικό δικαίωμα πρόσβασης στην πληροφόρηση, το οποίο συνάγεται βέβαια και από τον συνδυασμό μιας ευρείας δέσμης ισχυουσών διατάξεων όπως τα άρθρα 5 παρ. 1, 14 και 15 σε συνάρτηση και με τις διατάξεις διεθνών συνθηκών που διαθέτουν σχετικά αυξημένη τυπική ισχύ όπως το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το νέο όμως συνταγματικό δικαίωμα αναφέρεται σε όλες τις πηγές πληροφόρησης, δημόσιες και ιδιωτικές.⁷

Έτσι με την παράγραφο 1 ορίζεται ρητά ότι περιορισμοί του δικαιώματος στην πληροφόρηση μπορούν να επιβληθούν με νόμο στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας και μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος και προστασίας δικαιωμάτων ή συμφερόντων τρίτων, όπως για παράδειγμα τα δικαιώματα πνευματικής ή βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Η παράγραφος 2 από την άλλη πλευρά θεσπίζει την υποχρέωση του κράτους να διευκολύνει τεχνικά, θεσμικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά και με κάθε άλλο πρόσφορο και αναγκαίο τρόπο την πρόσβαση κάθε πολίτη στις πληροφορίες που διακινούνται με τις νέες τεχνολογίες (ηλεκτρονικά) αλλά και την παραγωγή, ανταλλαγή και διάδοσή τους. 8 Σε κάθε πάντως περίπτωση διασφαλίζεται το δικαίωμα στον ιδιωτικό βίο (άρθρο 9), το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9Α) και το απόρρητο των τηλεπικοινωνιών και γενικά της ανταπόκρισης (άρθρο 19). 9

Το άρθρο αυτό αποτελεί πρόταση η οποία υποβλήθηκε στη δεύτερη φάση της αναθεωρητικής διαδικασίας (Ιούνιος 1997) τόσο από το ΠΑ.ΣΟ.Κ όσο και από τη Ν.Δημοκρατία. 10 Γι αυτό έτυχε ευρείας αποδοχής και στις πρώτες ψηφοφορίες αλλά και στην τελική. Ωστόσο υποστηρίχθηκε ότι είναι κενή περιεχομένου και πως ως εκ τούτου θα δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από όσα θα λύσει, αφού δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί δικαίωμα ή αγαθό με αδιαμφισβήτητα όρια που να πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο συνταγματικής εγγύησης. 11

iv. Άρθρο 6 § 4, εδ. β'

Με την αναθεώρηση προστίθεται εδάφιο στην παράγραφο 4 που αφορά τα ανώτατα όρια προφυλάκισης.¹² Στόχος είναι δηλαδή η αποτροπή των καταστρατηγήσεων των συνταγματικά επιβεβλημένων ανωτάτων ορίων της προφυλάκισης μέσω της σταδιακής άσκησης διώξεων και της επιβολής περιοριστικών μέτρων στο ίδιο πρόσωπο στο πλαίσιο της ίδιας υπόθεσης. Απαγορεύεται έτσι και συνταγματικά η διαδοχική επιβολή του μέτρου της προφυλάκισης (προσωρινής κράτησης) για επιμέρους πράξεις της ίδιας υπόθεσης. Στην έννοια της ίδιας υπόθεσης περιλαμβάνονται όλες οι πράξεις που συρρέουν πραγματικά ή κατ' ιδέαν με την πράξη για την οποία έχει ήδη επιβληθεί προσωρινή κράτηση κατά του κατηγορουμένου. Η προσθήκη του νέου αυτού εδαφίου συμβάλλει στη γρηγορότερη διαλεύκανση και απονομή δικαιοσύνης. Παράλληλα οριστικοποιεί στο επίπεδο του

7 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

8 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ.50.

9 ο.π Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001.

10 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ.49.

11 Βλ. Πρακτικά Βουλής, ο.π. σελ. 4083.

12 ο.π. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001.

Συντάγματος ρύθμιση που έχει ήδη εισαχθεί στην παράγραφο 2 του άρθρου 288 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (με την παράγραφο 13 του άρθρου 2 του νόμου 2408/1996).

v. Άρθρο 7 § 3

Με την αναθεώρηση της παραγράφου 3 απαγορεύεται πλέον και ρητά εκ του Συντάγματος η επιβολή θανατικής ποινής, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στο νόμο (δηλ. στον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα) για κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται μ' αυτόν. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι και στη διάταξη αυτή αλλά και στο άρθρο 48 του Συντάγματος, πόλεμος υπάρχει όταν συντρέχουν και οι πραγματικές και τυπικές προϋποθέσεις του. Πρέπει συνεπώς αυτός να έχει κηρυχθεί κατά το άρθρο 36 παράγραφος 1, αλλά και να συντρέχουν πραγματικές πολεμικές συνθήκες. 13 Με την κατάργηση της παραγράφου αυτής η χώρα μας συμμορφώνεται προς τις διεθνείς υποχρεώσεις της, όπως αυτές προκύπτουν από διεθνείς συμβάσεις, ιδίως Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και το Δεύτερο Προαιρετικό Πρωτόκολλο (αρ. 2-

κύρωση με ν. 2462/1997), όπου υπάρχει επιφύλαξη μόνο για έγκλημα υψίστης ασφαλείας που τελέστηκε σε καιρό πολέμου και τιμωρείται κατά τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα. Η πρόβλεψη ωστόσο αυτή είναι στενότερη σε σχέση με αυτή του αρ.7 §3 Σ και μάλιστα υπερισχύει αυτής εφόσον απολαμβάνει τυπικής ισχύος. 14

vi. Άρθρο 9Α

Το άρθρο αυτό αναθεωρήθηκε κατά την τελευταία αναθεώρηση, συγκεντρώνοντας την ευρύτατη συναίνεση μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων, όπως αυτή εκφράστηκε με την υπερψήφιση της σχετικής πρότασης στις πρώτες ψηφοφορίες από 274 βουλευτές (9 «όχι», 1 «παρών») και στην τελική από 277 (2 «όχι», 1 «παρών»).¹⁵ Με το αρ. 9Α κατοχυρώνεται και διασφαλίζεται το δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων, γεγονός που αποτελεί πάντως επιβεβαίωση του Συντάγματος, καθώς ίσχυε ήδη σχετικός νόμος που ψηφίστηκε το 1997 16 17 και με τον οποίο άνοιξε ο δρόμος για την προσχώρηση – λίγους μήνες μετά – της Ελλάδας στη Συνθήκη Σένγκεν με την ψήφιση του νόμου 2514/97, ενώ παράλληλα η Ελλάδα εναρμονίζεται με σχετική κοινοτική οδηγία 95/46 ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου. Εξυπηρετείται δηλ. η ανάγκη προστασίας από τη σύνθεση προσωπικών δεδομένων και γενικότερα από τους κινδύνους που δημιουργεί η ηλεκτρονική λειοδύση στο πεδίο του ατομικού απορρήτου. Το νέο αυτό άρθρο κατοχυρώνει επίσης τη λειτουργία της ανεξάρτητης διοικητικής αρχής για την προστασία από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, η οποία συστάθηκε με το ν.2472/97 και έγινε ευρύτερα γνωστή μετά την απόφασή της με την οποία ζήτησε την απόλεια της αναγραφής του θρησκευματος στα δελτία ταυτότητας, προκαλώντας την μήνιν της Ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδας.

13 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδική έκδοση, Αθήνα 2001.

14 Βλ. Βενιζέλος Ευάγγελος, Το Σχέδιο της Αναθεώρησης του Συντάγματος, έκδοση εργασίας, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σελ. 24,25.

15 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 55.

16 Βλ. ν.2472/97 «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα».

17 Βλ. Βενιζέλος Ευάγγελος, Η Συναινετική Αναθεώρηση, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σελ. 44.

vii. Άρθρο 10 § 3

Με την τροποποίηση αυτή, η οποία έγινε σχεδόν ομόφωνα, καθίσταται επιτακτική η υποχρέωση της διοίκησης να χορηγεί στους πολίτες πληροφορίες μέσα σε τακτή προθεσμία, μικρότερη των 60 ημερών και να τους αποζημιώνει σε περίπτωση παράνομης άρνησης ή καθυστέρησης του αιτήματος. 18 Διευρύνεται δηλ. το νόημα της διάταξης αφού κατοχυρώνεται παράλληλα προς το δικαίωμα πρόσβασης στην πληροφόρηση το δικαίωμα γνώσης των διοικητικών γνώσεων που έχει βέβαια ήδη κατοχυρωθεί σε νομοθετικό επίπεδο (αρχικά με το ν.1599/1986, αρ. 16 και έπειτα με το αρ. 5 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας ν.2660/1999) 19 Υποστηρίχθηκε μάλιστα η άποψη πως πρόκειται για μια «παιδαγωγικού χαρακτήρα αντιγραφειοκρατική προσέγγιση» που έχει ως στόχο τη διευκόλυνση του πολίτη και τη μεταβολή της νοοτροπίας της δ.διοίκησης.²⁰

viii. Άρθρο 12 § 4

Με την αναθεώρηση καταργείται η παράγραφος 4, που έθετε περιορισμούς στο δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων, των υπαλλήλων των ΟΤΑ ή άλλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων να συνεταιρίζονται. Η κατάργηση αυτή ολοκληρώνει, στο επίπεδο του Συντάγματος, τα μέτρα που έχουν ήδη ληφθεί με την 151 Διεθνή Σύμβαση Εργασίας που κυρώθηκε με το νόμο 2405/1996. Για το αντίστοιχο δικαίωμα των αστυνομικών υπαλλήλων πρέπει εδώ να σημειωθεί το άρθρο 1 του νόμου 2265/1994. Τα σχετικά δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων είχαν βέβαια ήδη διευρυνθεί ήδη με το άρθρο 46 του ισχύοντος Υπαλληλικού Κώδικα (ν. 2683/1999).

ix. Άρθρο 14 § 5,7,9

Με την αναθεωρημένη μορφή της παραγράφου 5, καθένας που θίγεται από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή, εξοπλίζεται συνταγματικά με το δικαίωμα απάντησης. Το δε μέσο ενημέρωσης έχει αντίστοιχη υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης ή απλής μετάδοσης ή δημοσίευσης της απάντησης, αν το δημοσίευμα είναι ακριβές αλλά υβριστικό ή δυσφημιστικό. 21

Με την αναθεωρημένη παράγραφο 7, παρέχεται η εξουσιοδότηση στον κοινό νόμο να

ρυθμίσει τα σχετικά με την αστική και ποινική ευθύνη του Τύπου και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων. Καταργείται με λίγα λόγια ο χαρακτηρισμός των εγκλημάτων που τελούνται δια του τύπου ως αυτοφώρων. Ως Τύπος θεωρείται εδώ, όχι μόνο ο τύπος με την τρέχουσα έννοια, δηλαδή εφημερίδες και περιοδικά, αλλά κάθε έντυπο και κάθε αναπαράσταση εικόνας και κειμένου με οποιοδήποτε υλικό και μηχανικό μέσο που επιτρέπει τον πολλαπλασιασμό του (κονκάρδες, αφίσες, σκίτσα, προκηρύξεις, τρυκ, κ.λ.π.) Μία από τις πιο κρίσιμες διατάξεις που εισάγει το νέο Σύνταγμα, είναι αυτή της παραγράφου 9 του άρθρου 14. Με την διάταξη αυτή εισάγονται κανόνες διαφάνειας, κανόνες απαγόρευσης της συγκέντρωσης και κανόνες περί ασυμβίβαστου διαφόρων ιδιοτήτων στο χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και στο χώρο των οικονομικών λειτουργιών του κράτους. Συγκεκριμένα με το εδ. α' επιβάλλεται απόλυτη διαφάνεια στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, στην οικονομική κατάσταση και στα μέσα χρηματοδότησης των ΜΜΕ.

18 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 56.

19 Βλ. Βενιζέλος Ευάγγελος, Η Συναινετική Αναθεώρηση, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σελ. 26. 20 ο.π. σελ. 45.

21 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

Με το εδ β' στις εγγυήσεις διαφάνειας προστίθεται και η αρχή της πολυφωνίας στην ενημέρωση. Αυτή η αρχή εξειδικεύεται στα επόμενα δύο εδάφια, με την απαγόρευση συγκέντρωσης του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης, της αυτής ή άλλης μορφής. Ο νόμος δηλ εξειδικεύει τον αριθμό των ΜΜΕ κάθε μορφής που μπορεί να ελέγχει κάποιος. Μάλιστα το Σύνταγμα απαγορεύει ρητά τη συγκέντρωση περισσότερων του ενός ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της αυτής μορφής. Δηλαδή περισσότερων τηλεοπτικών ή περισσότερων ραδιοφωνικών σταθμών. 22 Επίσης έχουμε αναφορά και σε συνταγματικά ασυμβίβαστα, ασυμβίβαστα που προκύπτουν ανάμεσα στην ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου ή του διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσω ενημέρωσης από τη μια μεριά και των αντίστοιχων ιδιοτήτων σε επιχείρηση που αναλαμβάνει έναντι του δημοσίου ή κάποιου νομικού προσώπου του ευρύτερου δημόσιου τομέα, την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών. Η έννοια του βασικού μετόχου αφορά τους κατέχοντες ποσοστό 2,5% σε επιχείρηση ΜΜΕ και 5% στις υπόλοιπες εταιρείες, σύμφωνα με το ν. 2328/95 για την πρώτη περίπτωση και τη χρηματιστηριακή νομοθεσία για τη δεύτερη.²³ Η παραπάνω απαγόρευση καταλαμβάνει και τα κάθε είδους παρένθετα πρόσωπα. Ως τέτοια παραδείγματα παρένθετων προσώπων μνημονεύει το Σύνταγμα τις συζύγους, τους συγγενείς, τα οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή διάφορες εταιρείες που παρεμβάλλονται. Τα πρόσωπα αυτά εμπίπτουν στη συνταγματική απαγόρευση, εφόσον τηρείται η βασική προϋπόθεση, εφόσον δηλαδή είναι παρένθετα πρόσωπα. Τέλος νόμος ορίζει τις κυρώσεις που επιφέρει η καταστρατήγηση των προαναφερθέντων απαγορεύσεων.

χ. Άρθρο 15 § 2

Με την αναθεωρημένη παράγραφο 2 του άρθρου 15 διατηρείται ο άμεσος έλεγχος του κράτους πάνω στη ραδιοφωνία και την τηλεόραση. «Άμεσος έλεγχος του Κράτους» δεν σημαίνει κρατικό μονοπώλιο, αφού στην πράξη το μονοπώλιο αυτό που ίσχυε στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση καταργήθηκε. 24 Επιπλέον κατοχυρώνονται ρητά οι αρμοδιότητες του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, το οποίο λειτουργεί ως ανεξάρτητη αρχή, για τον έλεγχο και την επιβολή κυρώσεων στα ΜΜΕ, ενώ επιβάλλεται εκ του Συντάγματος το καθεστώς της προηγούμενης άδειας για τους ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, οι οποίοι πρέπει να εξυπηρετούν, με το πρόγραμμά τους και τη λειτουργία τους, τις αρχές και τους στόχους που προβλέπονται στη διάταξη αυτή.²⁵ Υπ' αυτή την έννοια το άρθρο αυτό συναρτάται άμεσα με το προηγούμενο. Σημειωτέον πως οι βασικοί νόμοι που ισχύουν σήμερα είναι οι ν. 2328/95, ν. 2644/98 (για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών) και ο ν. 2863/2000. 26

22 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

23 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 65.

24 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, Το Ποντίκι 2001, σελ. 67.

25 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

26 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, Το Ποντίκι 2001, σελ. 67.

xi. Άρθρο 17 § 2 εδ. β', § 4 εδ. α', γ'

Με την αναθεωρημένη διάταξη του αρ. 17 εισάγονται νέες ρυθμίσεις στο θεσμό της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης. Λαμβάνονται δηλ. κάποια μέτρα προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότερης προστασίας της ιδιοκτησίας, όπως με την υποχρέωση να αιτιολογείται ο τρόπος κάλυψης της δαπάνης, με τον υπολογισμό της αποζημίωσης κατά το χρόνο συζήτησης, με την επιτάχυνση των σχετικών δικών, με τον περιορισμό της πρακτικής των επιτάξεων, με την πρόβλεψη να καταβάλλεται αποζημίωση σε είδος, εφόσον συναινεί ο δικαιούχος.

Η παράγραφος 4, στην αναθεωρημένη της μορφή, περιέχει νέους δικονομικούς αλλά και ουσιαστικούς κανόνες. Οι δικονομικοί κανόνες αφορούν κατ' αρχάς τον προσδιορισμό του αρμοδίου δικαστηρίου. Αρμόδια για τον καθορισμό της αποζημίωσης είναι πλέον κατά το άρθρο 94, τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Μπορεί όμως, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 94, να προβλεφτεί από το νόμο η εγκαθίδρυση ενιαίας δικαιοδοσίας για όλες τις υποθέσεις που σχετίζονται με την απαλλοτρίωση και να εισαχθούν κανόνες σχετικοί με την κατά προτεραιότητα διεξαγωγή των αντίστοιχων δικών. Επίσης με την παρ.4 εισάγεται και η δυνατότητα πραγματοποίησης και κατάληψης του ακινήτου ακόμη και πριν την καταβολή αποζημίωσης, υπό την προϋπόθεση ότι πρόκειται για έργα γενικότερης σημασίας για την οικονομία της Χώρας και ότι θα έχει προηγηθεί σχετική άδεια αρμοδίου δικαστηρίου.

Ωστόσο η προσθήκη στην παρ.4 που αφορά στην έναρξη εργασιών για τα μεγάλα δημόσια έργα πριν καν τον προσδιορισμό του ύψους της αποζημίωσης και με μόνη προϋπόθεση την καταβολή ευλόγου τμήματος της, προκάλεσε δικαιολογημένες ενστάσεις. 27

xii. Άρθρο 19 § 2, 3

Με την αναθεώρηση του 2001 κατοχυρώθηκε συνταγματικά η Εθνική Επιτροπή Προστασίας του Απορρήτου που συστάθηκε με το ν.2225/94 («για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας») και λειτουργεί με τη συμμετοχή εκπροσώπων των κομμάτων της Βουλής και ειδικών επιστημόνων. 28

Με την παράγραφο 3 εισάγεται γενική απαγόρευση χρήσης αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί παράνομα, δηλαδή κατά παράβαση των άρθρων 9, 9Α και 19 του Συντάγματος. Σχετική, στο επίπεδο του κοινού νόμου, είναι η διάταξη του άρθρου 33 του νόμου 2172/1993.29

Το άρθρο 19 προασπίζει ένα από τα πιο σημαντικά αμυντικά δικαιώματα του ατόμου έναντι της κρατικής διείσδυσης στην ιδιωτική σφαίρα του απορρήτου.

xiii. Άρθρο 21 § 5, 6

Το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε με την προσθήκη των παραγράφων 5 και 6 με τις οποίες θεσπίζεται από τη μια πλευρά η υποχρέωση του κράτους να σχεδιάζει και να εφαρμόζει πλήρη δημογραφική πολιτική ενώ από την άλλη διασφαλίζονται δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες στην αυτόνομη ανάπτυξη και στη συμμετοχή στην κοινωνικοοικονομική, πολιτική και επαγγελματική ζωή.

Πρόκειται για τα πιο σημαντικά κοινωνικά δικαιώματα που αποτελούν και την υλική βάση για την άσκηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Γίνεται δεκτό ότι το αρ.21 περιλαμβάνει τις κατευθυντήριες διατάξεις που δε δεσμεύουν άμεσα το νομοθέτη και τη διοίκηση και άρα η υλοποίηση αυτών των δικαιωμάτων εξαρτάται από τις επιλογές του νομοθέτη ανάλογα πάντα με την οικονομική

27 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 73.

28 ο.π. σελ. 76.

29 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

κατάσταση του Κράτους. Παρ' όλ' αυτά τα δικαιώματα του συγκεκριμένου άρθρου δεσμεύουν και τη διοίκηση υπό την έννοια πως κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της, πρέπει να προβαίνει στις λύσεις εκείνες που είναι σύμφωνες με τα όσα ορίζονται στο αρ.21. Τέλος όταν ένα κοινωνικό δικαίωμα υλοποιείται από το νομοθέτη, δύσκολα μπορεί νεότερος νόμος να το θίξει. 30

xiv. Άρθρο 22 § 3

Με τη νέα παράγραφο 3 διασφαλίζεται συνταγματικά η συλλογική αυτονομία των δημοσίων υπαλλήλων, των υπαλλήλων των ΟΤΑ ή άλλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, δηλαδή το δικαίωμά τους να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Κατοχυρώνεται έτσι και συνταγματικά, αυτό που έχει ήδη κατοχυρωθεί με τις Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας 154 και 151 που κυρώθηκαν με τους νόμους 2403/1996 και 2405/1996 αντίστοιχα, καθώς και με τον νόμο 2738/1999. 31

xv. Άρθρο 24 § 1, 2 εδ. β', ερμηνευτική δήλωση

Η αναθεωρημένη παράγραφος 1 εισάγει νέους κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος, καθιστώντας τη όχι μόνο υποχρέωση του Κράτους αλλά και δικαίωμα του κάθε πολίτη (εδάφιο α'). Το εδ. β' αναφέρεται στα προληπτικά και κατασταλτικά μέσα, τα οποία υποχρεούται να λαμβάνει το Κράτος στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας. Ακόμη το Κράτος υποχρεούται να συντάσσει δασολόγιο (εδ. δ'), ενώ απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός και αν προέχει το δημόσιο συμφέρον.

Το εδ. β' της παρ. 2 αναφέρεται στη χωροταξική αναδιάρθρωση, τη διαμόρφωση, την ανάπτυξη, την πολεοδόμηση και την επέκταση των πόλεων και γενικά των οικιστικών περιοχών. Η προσθήκη αφορά τις σχετικές τεχνικές επιλογές και σταθμίσεις, που πρέπει να γίνονται κατά τους κανόνες της επιστήμης. Όσες δε επιλογές είναι πράγματι τεχνικές, πρέπει να αντιμετωπίζονται κατ' ανάλογο τρόπο και από τον δικαστή. Με το τελευταίο εδάφιο, που προστίθεται στην παράγραφο 2 επιβάλλεται και συνταγματικά η υποχρέωση σύνταξης Εθνικού Κτηματολογίου.

Αντιρρήσεις τέλος διατυπώθηκαν ως προς την αναγκαιότητα της προσθήκης της ερμηνευτικής δήλωσης για την έννοια του δάσους, αφού το ΑΕΔ αποφάνθηκε πως το Σύνταγμα κάνοντας λόγο για δάσος αναφέρεται στην έννοια που δίνεται σ' αυτό από την επιστήμη.

xvi. Άρθρο 25 § 1

Το άρθρο 25 § 1 διασφαλίζει την άμεση εφαρμογή όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων που δεσμεύουν και το νομοθέτη και τη διοίκηση και τα δικαστήρια.

Πρώτον, εισάγεται και ρητά η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου.

Δεύτερον, εισάγεται ο κανόνας πως όλα τα κρατικά όργανα έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Τρίτον, εισάγεται ο κανόνας ότι τα συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, στις οποίες αυτά προσιδιάζουν, εισάγεται δηλαδή η αρχή της τριτενέργειας.

Τέταρτον, εισάγεται και ρητά η αρχή της αναλογικότητας.

30 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 78.

31 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

Η απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησης δε συνοδεύεται από την επιβολή συγκεκριμένων κυρώσεων αλλά πρέπει να συνδυάζεται κάθε φορά με τους συγκεκριμένους περιορισμούς που προβλέπει κάθε διάταξη που κατοχυρώνει συνταγματικό δικαίωμα. 32

32 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι, σελ. 86.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2Η : ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

i. Άρθρο 28-ερμηνευτική δήλωση

Στο άρθρο προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001 ερμηνευτική δήλωση, σύμφωνα με την οποία «Το άρθρο 28 αποτελεί θεμέλιο για τη συμμετοχή της Χώρας στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης». Φαίνεται λοιπόν πως ενίοτε ένα βήμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μπορεί να προσλάβει χροιά νόμου. Ωστόσο ακόμη και αυτή η προσθήκη δεν συμβάλλει ιδιαίτερα στην ερμηνεία των επιμέρους παραγράφων του αρ. 28.33

ii. Άρθρο 29 § 2, 3

Με την αναθεωρημένη πια παράγραφο 2 εισάγονται πρόσθετοι κανόνες διαφάνειας ως προς τα οικονομικά των κομμάτων αλλά και των πολιτικών προσώπων τέτοιοι ώστε η αναθεώρηση της εν λόγω παραγράφου να συνιστά ουσιαστική αλλαγή, η οποία αν εφαρμοστεί θα συμβάλλει αποφασιστικά στην κατοχύρωση και την ενίσχυση της διαφάνειας κατά τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Εισάγεται, πιο συγκεκριμένα, ρητά το δικαίωμα των κομμάτων στην οικονομική τους ενίσχυση για τις εκλογικές αλλά και τις λειτουργικές τους δαπάνες. Ταυτόχρονα καθίσταται υποχρεωτική η δημοσιότητα των δαπανών κομμάτων και υποψηφίων. Το δικαίωμα στην οικονομική ενίσχυση αναγνωρίζεται ήδη από τον ν.1443/1984 αλλά και από το προηγούμενο Σύνταγμα. Οι εγγυήσεις διαφάνειας αφορούν τόσο στους υποψήφιους βουλευτές, όσο και στους υποψήφιους για

την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους υποψήφιους στις εκλογές για την ανάδειξη των εκπροσώπων της Χώρας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 34 καθώς επίσης και τους υποψήφιους που διεκδικούν άλλες αιρετές θέσεις.

Με την παρ. 3 απαγορεύονται οι πάσης μορφής εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικών κομμάτων στους υπαλλήλους του Δημοσίου, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, άλλων νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης ή επιχειρήσεων τη διοίκηση των οποίων ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος, εφόσον όμως οι εκδηλώσεις αυτές λαμβάνουν χώρα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Εκτός των καθηκόντων τους δηλ. δεν μπορούν να γίνουν υποκείμενο ειδικών περιορισμών.

Παρά τα όσα θεσπίζονται με την § 2, η πολιτική πρακτική αλλά και η ίδια η εκλογική νομοθεσία παραβιάζουν μόνιμα την αρχή των ίσων δυνατοτήτων για όλα τα πολιτικά κόμματα.

33 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. έκδοση, Αθήνα 2001.

34 Βλ. Επιμέλεια Δ. Θ. Τσάτσου, Ξ. Ι. Κοντιάδη, Ευ. Β. Βενιζέλου, Το Νέο Σύνταγμα, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ. 325,329.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3Η : ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

i. Άρθρο 31

Με την αναθεώρηση του άρθρου 31 γίνεται ένα ακόμη βήμα προς την κατεύθυνση της ισότητας των δύο φύλων, καθώς η ελληνική καταγωγή ως προσόν εκλογιμότητας του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν πρέπει να προέρχεται μόνο από τον πατέρα αλλά μπορεί να προέρχεται και από τη μητέρα.³⁵

ii. Άρθρο 38 § 2

Με την αναθεώρηση του 2001 αποσαφηνίστηκε πλήρως το ζήτημα της αντικατάστασης του Πρωθυπουργού σε περίπτωση ατομικής παραίτησης, θανάτου ή αδυναμίας άσκησης των καθηκόντων του. Η διαδικασία αντικατάστασης ρυθμίζεται με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το αν ο Πρωθυπουργός ηγείται μιας κυβέρνησης αυτοδύναμης κυβερνητικής πλειοψηφίας ή μιας κυβέρνησης συνεργασίας.

Το εδ. β' προβλέπει τη διαδικασία διαπίστωσης της αδυναμίας του Πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του.

35 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδική έκδοση, Αθήνα 2001.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4Η : ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΩΜΑ ΚΑΙ STATUS ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ

i. Άρθρο 51 § 4, 5

Με την αναθεώρηση της διάταξης του αρ. 51 αντικαθίσταται η παλαιά § 4 ώστε να αποσαφηνιστεί το ζήτημα της ψήφου των αποδήμων. Ακόμη καθιερώνεται η λεγόμενη «επιστολική» ψήφος (η οποία μπορεί να θεσπιστεί με νόμο που θα ψηφιστεί τουλάχιστον από 200 βουλευτές) 36 ή άλλη ανάλογη και πρόσφορη μέθοδος προκειμένου να διευκολυνθεί η συμμετοχή των Ελλήνων που βρίσκονται εκτός της επικρατείας. Στην § 5 διατηρείται η υποχρεωτικότητα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος ενώ δεν υπάρχει πλέον αναφορά στις κυρώσεις στις οποίες οδηγεί τυχόν μη άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.

ii. Άρθρο 54 § 1, 2

Η αναθεωρημένη § 1 του άρθρου 54 είναι μία από τις πιο σημαντικές διατάξεις του νέου Συντάγματος, καθώς διασφαλίζει τη σταθερότητα και τη διαφάνεια του εκλογικού συστήματος και αποτρέπει την μεταβολή του σύμφωνα με τις προθέσεις της εκάστοτε κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Έτσι τόσο το εκλογικό σύστημα όσο και οι εκλογικές περιφέρειες θα ορίζονται με νόμο που όμως θα ισχύει από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός και αν προβλεφθεί με ειδική διάταξη η άμεση εφαρμογή του. Η ειδική αυτή διάταξη πρέπει να έχει ψηφιστεί με την πλειοψηφία των 2/3 του όλου αριθμού των βουλευτών. Με την αναθεωρημένη § 2 εισάγεται η υποχρέωση για δημοσίευση της απογραφής των αποτελεσμάτων, μετά την πάροδο ενός έτους από την τελευταία ημέρα διεξαγωγής της.

iii. Άρθρο 56 § 1, 3

Στη συγκεκριμένη διάταξη απαριθμούνται τα κωλύματα για την εκλογή στο βουλευτικό αξίωμα, Με την αναθεώρηση των § 1, 3 περιορίστηκαν σημαντικά τα κωλύματα εκλογιμότητας για τους δημοσίους υπαλλήλους και εν γένει για τους έχοντες σχέση με το δημόσιο –στενό και ευρύτερο- τομέα. Παράλληλα αποσαφηνίζονται οι κατηγορίες για τις οποίες υφίσταται τοπικό κώλυμα, δηλ. περιορισμός μη εκλογής όχι στο σύνολο της Επικράτειας, αλλά για συγκεκριμένη περιφέρεια που αφορά όχι πλέον τους απλούς υπαλλήλους, αλλά όσους κατέχουν θέση προϊσταμένου οργανικής μονάδας επιπέδου γενικής διεύθυνσης. 37 Αξιοσημείωτη τέλος αλλαγή συνιστά η κατάργηση της ρήτρας της § 1, η οποία όριζε πως αποκλείεται η επάνοδος υπαλλήλων που έθεταν υποψηφιότητα, πριν το πέρας ενός έτους.38

36 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 123.

37 ο.π. σελ. 130.

38 Βλ. Νομικό Βήμα, Τόμος 50/Τεύχος 1/Ιανουάριος, αφιέρωμα: «Η Συνταγματική Αναθεώρηση», Αθήνα 2001, σελ. 61.

iv. Άρθρο 57 § 1, 2, 3, 4

Το αναθεωρημένο αρ. 57 διευρύνει τα βουλευτικά ασυμβίβαστα, δηλ. τα ασυμβίβαστα αυτά στα οποία εμπίπτει ένας βουλευτής μετά την εκλογή του. 39 Η θέσπιση των γενικών επαγγελματικών ασυμβιβάστων προκάλεσε ωστόσο πληθώρα αντιδράσεων, δικαιολογημένα εν μέρει, εφόσον κατ' αυτόν τον τρόπο δεν δίνεται κανένα κίνητρο σε νέα, επιτυχημένα μέλη της κοινωνίας να διεκδικήσουν την βουλευτική ιδιότητα. Τέλος αξίζει να αναφερθεί πως γίνεται διαχωρισμός των περιπτώσεων ασυμβιβάστων που επιφέρουν αυτοδίκαιη έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα από αυτές για τις οποίες πρέπει να ακολουθηθεί ειδική διαδικασία. 40

39 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. εκδ. Αθήνα 2001.

40 Βλ. Νομικό Βήμα, Τόμος 50/Τεύχος 1/Ιανουάριος, αφιέρωμα: «Η Συνταγματική Αναθεώρηση», Αθήνα 2001, σελ. 65.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5Η : ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

i. Άρθρο 66 § 3

Η παράγραφος 3 θεσπίζει τη δημοσιότητα των συνεδριάσεων των κοινοβουλευτικών επιτροπών, οι οποίες μπορούν να διασκέπτονται και μυστικά, κατόπιν σχετικής αιτήσεως της

Κυβέρνησης ή πέντε βουλευτών, αν αυτό αποφασίσει η πλειοψηφία σε μυστική συνεδρίαση.

ii. Άρθρο 68 § 1

Η § 1 αντικαταστάθηκε έτσι ώστε να απαλειφθεί το τμήμα της αυτό το οποίο προέβλεπε πως οι κοινοβουλευτικές επιτροπές εξετάζουν και επεξεργάζονται νομοσχέδια και προτάσεις νόμων που υπάγονται στην αρμοδιότητα της Ολομέλειας και των τμημάτων της. Σκοπός λοιπόν της τροποποίησης της § 1 ήταν να δοθεί η δυνατότητα στις επιτροπές να ψηφίζουν νομοσχέδια και προτάσεις νόμων χωρίς την ανάμειξη της Ολομέλειας.

iii. Άρθρο 70 § 2-8

Με το αναθεωρημένο άρθρο 70 ενισχύεται ο ρόλος των κοινοβουλευτικών επιτροπών στην άσκηση του νομοθετικού έργου αλλά και του κοινοβουλευτικού ελέγχου, ενώ καταργείται ο παρωχημένος θεσμός του διαχωρισμού της Βουλής σε δύο τμήματα.⁴¹

iv. Άρθρο 72

Στο άρθρο αυτό δεν επήλθαν σημαντικές μεταβολές. Ουσιαστικά η μοναδική καινοτομία που εισήγαγε η τελευταία αναθεώρηση έγκειται στην πρόβλεψη για εξάντληση της συζήτησης στις επιτροπές, προκειμένου να έχει γίνει μια προεργασία προτού τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων συζητηθούν στην Ολομέλεια. ⁴²

v. Άρθρο 74 § 5

Η αναθεωρημένη § 5 εισάγει νέους αυστηρότερους κανόνες, οι οποίοι αποσκοπούν στον περιορισμό των άσχετων διατάξεων που παρεμβάλλονται στα νομοσχέδια με τροπολογίες-προσθήκες που δεν έχουν καμιά απολύτως συνάφεια με το αντικείμενο. Τίθεται επίσης και χρονικός περιορισμός (τριών ημερών, πριν την έναρξη της συζήτησης στην Ολομέλεια) για την υποβολή προσθηκών /τροπολογιών από Υπουργούς ή βουλευτές.

41 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 149.

42 ο.π. σελ. 153-154.

vi. Άρθρο 76 § 1-5

Στις § 1, 3 εισάγεται η εξαίρεση του αρ. 74 § 4. Στην § 2 έχουμε αναφορά σε ψηφισμένο νομοσχέδιο που αναπέμπεται στην Ολομέλεια της Βουλής. Στην § 4 ορίζεται πως το λεγόμενο «κατεπίγον» σχέδιο εισάγεται για ψήφιση στην Ολομέλεια η στο κατά το αρ. 71 Τμήμα, σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής. Η § 5 προβλέπει τη δυνατότητα να ζητήσει η Κυβέρνηση τη συζήτηση νομοσχεδίου ή προτάσεως νόμου με κατεπίγοντα χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο να υπάρξει περιθώριο παράτασης της συζήτησης αυτής.

vii. Άρθρο 79 § 3, 7

Η § 3 που ρυθμίζει τα θέματα τα σχετικά με τον προϋπολογισμό, διευρύνθηκε. Έτσι ο Υπουργός Οικονομικών εισάγει τον προϋπολογισμό στη Βουλή σαράντα ημέρες πριν την έναρξη του οικονομικού έτους. Ο προϋπολογισμός συζητείται και ψηφίζεται από την Ολομέλεια, σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο Κανονισμός.

Η § 7 ορίζει πως τόσο ο απολογισμός όσο και ο γενικός ισολογισμός συνοδεύονται από έκθεση του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

viii. Άρθρο 80-ερμηνευτική δήλωση

Η προσθήκη της ερμηνευτικής αυτής δήλωσης στο αρ. 80 στοχεύει στην ακώλυτη κυκλοφορία του νέου ευρωπαϊκού νομίσματος, εν όψει της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.⁴³

43 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 164.
ΕΝΟΤΗΤΑ 6Η : ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

i. Άρθρο 82 § 3, 4

Με τη νέα § 3 κατοχυρώνεται συνταγματικά η ήδη υφιστάμενη Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, της οποίας αποστολή θα είναι ο κοινωνικός διάλογος. Με την § 4 θεσπίζεται η συγκρότηση του Εθνικού Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής, με τη συμμετοχή εκπροσώπων των κομμάτων της Βουλής και προσώπων με ειδικές γνώσεις ή εμπειρία. Ωστόσο ο χαρακτήρας του Συμβουλίου θα είναι καθαρά συμβουλευτικός.

ii. Άρθρο 86

Με την αναθεωρημένη μορφή του αρ. 86 επέρχονται σημαντικές αλλαγές στο θεσμό της ποινικής ευθύνης, όπως η απαγόρευση θέσπισης ιδιώνυμων υπουργικών αδικημάτων. Ακόμη η πρόταση άσκησης δίωξης υποβάλλεται από 30 βουλευτές και εξετάζεται σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση η Βουλή, με απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (δηλ. τουλάχιστον 151 βουλευτές), μπορεί να συγκροτήσει ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης. Διαφορετικά η πρόταση απορρίπτεται ως προδήλως αβάσιμη. Στη δεύτερη φάση, το πόρισμα της Επιτροπής εισάγεται στην Ολομέλεια, η οποία μπορεί να αποφασίσει την άσκηση ή μη δίωξης, πάλι με απόλυτη πλειοψηφία. (αρ. 86 § 3)

Στην § 3 προβλέπεται επίσης πως η άσκηση της δίωξης μπορεί να γίνει μέχρι το τέλος της 2ης τακτικής συνόδου της κοινοβουλευτικής περιόδου που αρχίζει μετά την τέλεση του αδικήματος.⁴⁴

Μεταβολές επιφέρει η αναθεώρηση του αρ. 86 και στη σύσταση του Ειδικού Δικαστηρίου.

iii. Άρθρο 88 § 2, 6, ερμηνευτική δήλωση

Η § 2 διευρύνθηκε κατόπιν προτάσεως και των δυο μεγάλων κομμάτων, χωρίς τελικά αυτά να συμφωνήσουν ως προς τη διατύπωσή της. Αυτή αναφέρεται στις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, οι οποίες δε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αποφάσεων που

οι ίδιοι εκδίδουν. Αντίθετα για αυτές θα αποφασίζει το δικαστήριο για τις αγωγές κακοδικίας, όπου την πλειοψηφία δεν θα έχουν οι δικαστικοί λειτουργοί.

Η § 6 καταργεί τη δυνατότητα προαγωγής δικαστών της καθήμενης δικαιοσύνης στο βαθμό του αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Ακόμη προβλέπεται πως οι δικαστές των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, δύνανται να προάγονται στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας, στο 1/5 των θέσεων. 45

Τέλος με την νέα ερμηνευτική δήλωση, επιτρέπεται η ενοποίηση του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας της πολιτικής δικαιοσύνης (δηλ. πρωτοδικεία και ειρηνοδικεία) και ρύθμιση της υπηρεσιακής κατάστασης των δικαστικών λειτουργών του βαθμού αυτού, δηλαδή εν προκειμένω, των ειρηνοδικών, με μια διαδικασία κρίσης και αξιολόγησης. Καταργείται έτσι η ισχύουσα έως τώρα ερμηνευτική δήλωση που αφορούσε τις προαγωγές στο βαθμό του παρέδρου ή του συμβούλου του Ελεγκτικού Συνεδρίου. 46

44 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 172.

45 ο.π. σελ. 176-177.

46 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας 2001, Τα Νέα, ειδ. εκδ., Αθήνα 2001.

iv. Άρθρο 89 § 2, 3

Στο άρθρο αυτό ρυθμίζονται τα ασυμβίβαστα των δικαστικών λειτουργών. Συγκεκριμένα στην § 2 περιορίζεται η δυνατότητα συμμετοχής των δικαστικών λειτουργών σε διαφόρων ειδών συμβούλια και επιτροπές. Αυτή επιτρέπεται πλέον μόνο στις νομοπαρασκευαστικές επιτροπές που συγκροτούνται με νόμο, ή σε συμβούλια και επιτροπές, πειθαρχικού, δικαιοδοτικού ή ελεγκτικού χαρακτήρα.

Η § 3 απαγορεύει την άσκηση διοικητικών καθηκόντων από μέρους των δικαστικών λειτουργών, ενώ αντίθετα επιτρέπεται η διενέργεια διαιτησιών, εφόσον όμως αυτή λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο των υπηρεσιακών τους καθηκόντων.

v. Άρθρο 90 § 1-5

Με το αρ. 90 θεμελιώνεται η προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών, με την πρόβλεψη μιας σειράς αποφάσεων που αφορούν την υπηρεσιακή τους κατάσταση (προαγωγές, μεταθέσεις, αποσπάσεις, τοποθετήσεις, μετατάξεις) και τις οποίες λαμβάνει το αντίστοιχο για κάθε κλάδο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο.

Οι καινοτομίες που εισήγαγε η αναθεώρηση του αρ. 90, είναι οι εξής:

1) Η συμμετοχή στο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο της Πολιτικής και Ποινικής Δικαιοσύνης, όχι μόνο του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, αλλά και δυο Αντεισαγγελέων του.

2) Η συμμετοχή στο Α.Δ.Σ. του Σ.τ.Ε. και των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων του Γενικού Επιτρόπου των Διοικητικών Δικαστηρίων, όταν συζητούνται θέματα των δικαστικών λειτουργών τους.

3) Η συμμετοχή στο Α.Δ.Σ. –με δικαίωμα λόγου- κάθε κλάδου και δύο δικαστών, βαθμού τουλάχιστον εφέτη ή αντίστοιχου, που ανήκουν στον κρινόμενο κλάδο και επιλέγονται με κλήρωση.

4) Η διεύρυνση των λόγων για τους οποίους μπορεί να προσφύγει ο θιγόμενος δικαστικός λειτουργός κατά των αποφάσεων του Α.Δ.Σ. στην Ολομέλεια του αντίστοιχου Δικαστηρίου, η οποία λειτουργεί ως Δευτεροβάθμιο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο.

5) Η επιβολή ανωτάτου ορίου παραμονής στη θέση του Προέδρου Ανωτάτου Δικαστηρίου, ή του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, ή του Γενικού Επιτρόπου των Διοικητικών Δικαστηρίων ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Η ανώτατη αυτή θητεία καθορίζεται στα 4 χρόνια, μετά δε την εξάντλησή της ο δικαστικός λειτουργός αποχωρεί με πλήρη σύνταξη, ακόμα και αν δεν έχει συμπληρώσει το 67ο έτος της ηλικίας του.

vi. Άρθρο 92 § 3

Το αρ. 92 ρυθμίζει τα όσα αφορούν τους δικαστικούς υπαλλήλους. Η § 3 στην αναθεωρημένη της μορφή διασφαλίζει τη θέση τους μέσω της συμμετοχής εκπροσώπων τους στα Υπηρεσιακά Συμβούλια του κλάδου τους, τα οποία και πάλι θα συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από δικαστικούς λειτουργούς. 47

47 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 186.
vii. Άρθρο 93 § 3

Η § 3 κρίθηκε αναθεωρητέα λαμβάνοντας 278 ψήφους, μετά την αλλαγή πλεύσης από την πλευρά της Ν.Δημοκρατίας. 48 Με αυτήν ενισχύεται η υποχρέωση των δικαστηρίων να αιτιολογούν τις αποφάσεις τους. Ταυτόχρονα ανατίθεται στο νομοθέτη η πρόβλεψη κυρώσεων για όσους παραβαίνουν την παραπάνω συνταγματική επιταγή.

viii. Άρθρο 94 § 1-4

Η βασική διαφοροποίηση που επέφερε η αναθεώρηση του 2001 στην διάταξη αυτή με την επιφύλαξη υπέρ του νόμου για τον καθορισμό της έννοιας της διοικητικής και της ιδιωτικής διαφοράς.

Με την § 3 εισάγεται η ενοποίηση της δικαιοδοσίας του Σ.τ.Ε και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων.

Τέλος με την § 4 κατοχυρώνεται συνταγματικά η δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων εις βάρος του Δημοσίου αλλά και των νομικών προσώπων του δημοσίου τομέα εν γένει. 49

ix. Άρθρο 95 § 1, 3, 5

Το άρθρο αυτό ενισχύει το ρόλο του Σ.τ.Ε ως ακυρωτικού και αναιρετικού δικαστηρίου. Νομιμοποιείται λοιπόν να εκδικάζει σε δεύτερο βαθμό διαφορές που έχουν ωστόσο προηγουμένως κριθεί από κατώτερου βαθμού δικαστήρια, ενώ με την § 5 γενικεύεται η υποχρέωση συμμόρφωσης της διοίκησης προς δικαστικές αποφάσεις. Στο πλαίσιο αυτό της συμμόρφωσης προβλέπονται ακόμη και κυρώσεις.

x. Άρθρο 98 § 1

Με την αναθεωρημένη μορφή του άρθρου αυτού διευρύνονται τόσο οι ελεγκτικές όσο και οι γνωμοδοτικές και δικαιοδοτικές αρμοδιότητες του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Η § 1 κρίθηκε αναθεωρητέα με 271 ψήφους.

xi. Άρθρο 100 § 5

Σύμφωνα με την § 5, η οποία προσετέθη στο αρ. 100, υποχρεούται τμήμα του Σ.τ.Ε ή του Α.Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου να παραπέμψει διάταξη τυπικού νόμου στην αντίστοιχη Ολομέλεια, σε περίπτωση που την έκρινε ως αντισυνταγματική. Εισάγεται δηλ. μια πολύ σημαντική αλλαγή στον τρόπο ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.

48 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 186.

49 ο.π. σελ. 189.

xii. Άρθρο 100Α

Το άρθρο αυτό προστέθηκε στο Σύνταγμα κατά την τελευταία αναθεώρηση, προκειμένου να κατοχυρωθεί συνταγματικά το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, καθώς και η υπηρεσιακή κατάσταση των λειτουργών του. 50 Προσδιορίζεται ακόμη και η έκταση της αρμοδιότητάς του αλλά και το προσωπικό του.

50 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 199.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7Η : ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

i. Άρθρο 101 § 3, ερμηνευτική δήλωση

Σύμφωνα με το αρ. 101 § 3 τα κεντρικά όργανα του Κράτους είναι επιβαρηνμένα με την υποχρέωση να ελέγχουν τα περιφερειακά, τα οποία έχουν γενική αρμοδιότητα για τις υποθέσεις της περιφέρειάς τους.

Η νέα ερμηνευτική δήλωση του οικείου άρθρου προβλέπει πως κοινός νομοθέτης και διοίκηση πρέπει σε κάθε περίπτωση να λαμβάνουν υπ' όψιν τους τις ιδιαίτερες ανάγκες των νησιωτικών περιοχών.

ii. Άρθρο 101Α

Η αναθεωρημένη § 1 του αρ. 101 αναφέρεται στη λειτουργία των ανεξάρτητων διοικητικών

αρχών και πιο συγκεκριμένα στα μέλη τους και στη θητεία των τελευταίων ενώ ως απαραίτητη προϋπόθεση ορίζεται η προσωπική και λειτουργική ανεξαρτησία τους.
Η § 2 αναφέρεται στον τρόπο επιλογής και την υπηρεσιακή κατάσταση του υπηρεσιακού και λοιπού προσωπικού. Η επιλογή αυτή γίνεται με απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής, εφόσον επιτευχθεί ομοφωνία ή τουλάχιστον αυξημένη πλειοψηφία των 4/5 των μελών της.
Η § 3 αναφέρεται στις σχέσεις Βουλής-Ανεξάρτητων Αρχών. Επίσης γίνεται μνεία και στην άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

iii. Άρθρο 102

Περιεχόμενο του άρθρου αυτού είναι η οργάνωση και λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Στην § 1 κατοχυρώνεται πρώτος και δεύτερος βαθμός αυτοδιοίκησης, ενώ θεσπίζεται τεκμήριο αρμοδιότητας των Ο.Τ.Α ως προς τις τοπικές υποθέσεις.
Με την § 2 κατοχυρώνεται η διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια των Ο.Τ.Α.
Με την § 3 ενισχύεται ο θεσμός των εκούσιων ή αναγκαστικών συνδέσμων των Ο.Τ.Α.
Ο εποπτεία του Κράτους περιορίζεται μόνο σε έλεγχο νομιμότητας που ως εκ τούτου δεν εμποδίζει την πρωτοβουλία και την ελεύθερη δράση τους (§ 4), ενώ ταυτόχρονα υποχρεούται σε περίπτωση μεταφοράς αρμοδιοτήτων, να μεταφέρει και τους αντίστοιχους οικονομικούς πόρους (§ 5).

iv. Άρθρο 103 § 7, 8, 9

Με τις νέες παραγράφους 7 και 8 επήλθαν αλλαγές : η πρώτη αφορά στη συνταγματική κατοχύρωση της φιλοσοφίας που εισήγαγε ο νόμος 2190/94 (ο γνωστός «νόμος Πεπονής») και η δεύτερη αφορά στην απαγόρευση της μονιμοποίησης εκτάκτων και εν γένει συμβασιούχων υπαλλήλων.

Με την νέα § 9 κατοχυρώνεται και συνταγματικά ο θεσμός του Συνηγόρου του Πολίτη, θεσμός που ισχύει ήδη με τον ν.2477/97. 51

51 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 208.

v. Άρθρο 108 § 2

Το άρθρο αυτό τροποποιήθηκε κατά την αναθεώρηση του 2001 με την προσθήκη της § 2, με την οποία κατοχυρώνεται συνταγματικά το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού. Το τελευταίο λειτουργεί με βάση το π.δ.196/95 που εκδόθηκε κατ' εφαρμογή του αρ.17, ν.1867/1989. 52

vi. Άρθρο 109 § 3

Εδώ θεσπίζεται η σύνταξη μητρώου κληρονομημάτων. Σχετικός με τα κληροδοτήματα είναι ο ν.455/76. 53

vii. Άρθρο 115 § 7

Η τροποποίηση του άρθρου αυτού συνίσταται στην προσθήκη της § 7, με την οποία ορίζεται καταληκτική ημερομηνία εφαρμογής του επαγγελματικού ασυμβιβάστου των βουλευτών που θεσπίστηκε με το αρ.57.

viii. Άρθρο 116 § 2

Με την αντικατάσταση της § 2 παρέχεται στον κοινό νομοθέτη η δυνατότητα να λαμβάνει θετικά μέτρα για την αποκατάσταση των ανισοτήτων εις βάρος των γυναικών. Μάλιστα η δυνατότητα αυτή επεκτείνεται στο εδ. β' και σε άλλες κοινωνικές ομάδες που υφίστανται

διακρίσεις.

ix. Άρθρα 117 § 7

Η § 7, η οποία μεταθέτει χρονικά την εφαρμογή των ρυθμίσεων του αρ.17 για τις απαλλοτριώσεις Πρόκειται για μεταβατική διάταξη.

x. Άρθρο 118 § 4, 5, 6 και 7

Με την § 4 ορίζεται ότι οι αναθεωρημένες διατάξεις του αρ.89 (για τα μη δικαστικά έργα των δικαστικών λειτουργιών) αρχίζουν μετά την 1.1.2002.

Η § 5 ρυθμίζει την αποχώρηση από την υπηρεσία των υπηρετούντων στις υψηλόβαθμες θέσεις των ανώτατων δικαστηρίων που όμως θα γίνει με βάση το παλιό κριτήριο (όριο ηλικίας το 67ο έτος).⁵⁴

52 Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, εκδ. Το Ποντίκι 2001, σελ. 212.

53 ο.π. σελ. 213.

54 ο.π. σελ. 224.

Σύμφωνα με τα όσα ορίζει η § 6, εξακολουθούν να ισχύουν οι εξαιρέσεις των προσλήψεων από την αρμοδιότητα του ΑΣΕΠ.

Με την § 7 τέλος παρέχεται εξουσιοδότηση για την ολοκλήρωση των διαδικασιών μονιμοποίησης συμβασιούχων που έγιναν με νόμους πριν την εφαρμογή του νέου Συντάγματος.

Οι παράγραφοι αυτές είναι μεταβατικές.

VI. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Αναθεώρηση του 2001 είναι μια ευρύτατη αναθεώρηση, η οποία έγινε και σε ένα κλίμα συναινετικό, αφού παρά το μεγάλο αριθμό (79 άρθρα συνολικά) των αναθεωρημένων διατάξεων, τις περισσότερες φορές οι τροποποιήσεις έγιναν αποδεκτές από τα 4/5 του συνολικού αριθμού των βουλευτών. Σωστά λοιπόν υποστηρίζεται από πολλούς πως πρόκειται για μια «συναινετική αναθεώρηση».

Το αναθεωρημένο Σύνταγμα εισάγει τρία εξ' ολοκλήρου νέα δικαιώματα (δικαίωμα στη γενετική ταυτότητα, δικαίωμα στην πληροφόρηση και στην ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας και δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων), προάγει τη διαφάνεια της πολιτικής διαφάνειας του τόπου (χρηματοδότηση των κομμάτων, προεκλογικές δαπάνες, σχέσεις ανάμεσα στους ιδιοκτήτες ΜΜΕ και Κράτους κ.λ.π.) αναδιοργανώνει τη λειτουργία της Βουλής, ενισχύει το αποκεντρωτικό σύστημα της Χώρας και γενικά χαρακτηρίζεται από την προσθήκη (δευτερευουσών;) διατάξεων στα περισσότερα άρθρα (στα δύο τρίτα των άρθρων).

Ενώ από ποσοτικής απόψεως δεν τίθεται θέμα, ωστόσο ποιοτικά ερωτάται κατά πόσον η συγκεκριμένη αναθεώρηση προχώρησε στην ουσία, κατά πόσον επέφερε αληθινές αλλαγές, αληθινές καινοτομίες που θα επηρεάσουν την συνταγματική αλλά και συνολικά την πολιτική ιστορία της Ελλάδας, δεδομένης μάλιστα και της μεγάλης διάρκειας αυτής καθαυτής της αναθεωρητικής διαδικασίας (5 χρόνια).

Παρά την αμφισβήτηση της χρησιμότητας του για τον κοινό πολίτη, πρέπει να αναγνωρισθεί πως το νέο Σύνταγμα είναι σύγχρονο και έχει το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον και τις διεθνείς εξελίξεις, στις οποίες θα κληθεί η Ελλάδα του 21ου αιώνα να προσαρμοστεί.